

2. Мингалева Ж. Кластеры и формирование структуры региона / Ж. Мингалева, С. Ткачева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – №5. – С. 97–102.

3. Соколенко С.І. Кластеры в глобальній економіці. – К.: Логос, 2004. – 848 с.

4. Дудкіна К.А. Кластеры як форма ринкової централізації в умовах сучасних світогосподарських відносин: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / К.А. Дудкіна; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2004. – 18 с.

5. Калініченко Л. Аспекти взаємодії суб'єктів промислового кластеру [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.liber.osmu.odessa.ua/application/page?name=checkal34

6. Самострокова Е. С. Классификация кластеров предприятий [Текст] / Е. С. Самострокова // Молодой ученый. – 2012. – №1. Т. 1. – С. 141–143.

7. Третьяк В.П. «Кластеры предприятий как форма квазиинтеграции» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.znanie.org/FLG/Tretyak/Prezen21_10.ppt.

8. Портер М. Международная конкуренция. – М.: Международные отношения, 1993.

9. Андерсон Н.В. Роль еврорегионов в решении экономико-экологических противоречий и конфликтов на приграничных территориях / Н.В. Андерсон // Экологические конфликты в современной системе природопользования / Под ред. д.е.н., проф. С.Н. Бобылева и к.е.н., доц. В.В. Сабадаша. – Сумы: Университетская книга. – 2010. – С. 251–259.

10. Андерсон Н.В. Еврорегионы на кордонах України / М.Л. Скорик, С.К. Харічков, Н.В. Андерсон. – Одеса: Чорномор'я, 2010. – 209 с.

11. Хасаев Г. Р. Кластеры – современные инструменты повышения конкурентоспособности региона (через партнёрство к будущему) / Г.Р. Хасаев, Ю. В. Михеев [Електрон. ресурс]. Режим доступа: <http://www.compass-r.ru>

12. Anderson N.V. Gemarketing of innovative competitiveness as a regional development factor for border regions and territories / N. V. Anderson // Majesty of Marketing: Materials of the conference for the students and junior research staff. – Dnipropetrovsk, SHEI «National Mining University», 7–9 december 2010. – P. 6–8.

УДК 351:911.375(477–25)

Р.М. КРАМАРЕНКО,

к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Стратегія розвитку столичного мегаполіса

У статті на прикладі стратегії розвитку м. Києва до 2025 року розглянуто роль стратегії розвитку міста – мегаполіса, а також особливості процесу її розробки та основних структурних елементів.

Ключові слова: стратегія, мегаполіс, розвиток, фактори, комплексність, система управління містом, розробка і реалізація, стратегічні цілі, пріоритети, сектори міського розвитку.

В статье на примере стратегии развития г. Киева рассмотрена роль стратегии развития города – мегаполиса, а также особенности процесса ее разработки и основных структурных элементов.

Ключевые слова: стратегия, мегаполис, развитие, факторы, комплексность, система управления городом, разработка и реализация, стратегические цели, приоритеты, сектора городского развития.

This article on the example of Kyiv Development Strategy till 2025, examined the role of city development strategy – a megapolis, and also peculiarities of the process its development and the main structural elements.

Keywords: strategy, megapolises, development, factors, the complexity, the system of city management, development and implementation, strategic goals, priorities, sectors of urban development.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізаційному світі все більш очевидним стає суттєве посилення економічного та політичного значення світових міст та зокрема – столичних мегаполісів, стрімке підвищення їхньої ролі у світовому господарстві та міжнародних відносинах. Це вимагає застосування особливих механізмів управління такими містами, насамперед розробки та послідовної реалізації обґрунтованої довгострокової стратегії розвитку.

При цьому методи та інструменти прогнозування та передбачення майбутнього для столичного мегаполіса не вписуються в межі звичайного стандартного стратегічного планування, тому що йдеться про надскладну відкриту динамічну соціально-економічну систему.

Прийняття стратегії розвитку м. Києва до 2025 року стало надзвичайно важливою подією, що створює підґрунтя для прогнозованого і збалансованого розвитку столиці України. Однак вивчення та узагальнення півторарічного процесу розробки та узгодження основних структурних елементів стратегії розвитку міста Києва на період до 2025 року, затвердження стратегії, а також першого досвіду із реалізації цієї стратегії виявив як позитивні аспекти цього процесу, так і ряд проблемних питань.

Останні, як свідчить аналіз відповідного сектору вітчизняних наукових досліджень, недостатньо відображені у науково-теоретичних та науково-прикладних розробках, що на даному етапі актуалізує питання, які розглянуті у статті.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Наукове обґрунтування використання інструментів стратегічного планування органами публічної місцевої влади для управління розвитком відповідних територій, у тому числі великих та надвеликих міст, відносять до кінця 80-х років минулого століття, що знайшло відображення у працях американських та європейських дослідників [1].

Різні аспекти стратегічного планування та менеджменту, різні підходи до стратегічного управління розвитком великих систем, зокрема територіально-господарських утворень і мегаполісів, досліджують зарубіжні науковці: О. Алексєєв, Н. Альберт, І. Ансофф, Е. Блейклі, Ж. Бобер, Дж. Брайсон, А. Брувер, Дж.Л. Гордон, Ж. Готтман, Л. Гудстейн, Ш. Гофер, К. Ендрюс, Б. Жихаревич, К. Крістенсен, Б. Крозбі, Г. Минезберг, М. Нордквіст, Г. Райт, В. Роринг, В. Рохчин, А. Стрікленд, А. Томпсон, А.О. Уільямсон, Ф. Хейвуд, Д. Харісон, А.Д. Чандлер, П. Чистяков, Д. Шендел та інші.

Наприкінці 90-х років ХХ ст. в Україні теж спостерігається посилення інтересу науковців до дослідження стратегічного управління розвитком міст. Фахівці у пошуках нових способів реалізації покладених на органи місцевого самоврядування обов'язків звернулися до досвіду розвинутих країн світу в цій галузі [1].

Різні аспекти стратегічного планування та управління територіальним розвитком відображені у працях таких вітчизняних науковців, як В. Бабаєв, О. Без'язичний, О. Берданова, Л. Бондаренко, О. Бойко-Бойчук, В. Вакуленко, Н. Внукова, О. Карай, В. Коломієць, В. Корженко, М. Лесечко, В. Мамоннова, В. Нудельман, А. Поважний, С. Пухир, І. Санжаровський, В. Тертичка, Ю. Шаров, та інших.

На даному етапі Україна вписується у світову модель розподілу ВВП за величиною агломерацій, оскільки м. Київ продукує близько 20% українського ВВП, що приблизно відповідає рівню 50 найбільших агломерацій у світовому ВВП. Із збільшенням кількості українських агломерацій граничний приріст відсотка ВВП починає знижуватися аналогічно до світових тенденцій [2]. Тому нині розвиток України, модернізація її економіки та закріплення міжнародного становища потребують підвищеної уваги до розвитку великих міст та агломерацій, мегаполісів і передусім столичного мегаполіса – міста Києва.

Однак при тому, що Україна, на думку багатьох вітчизняних і зарубіжних фахівців, має потужний урбаністичний потенціал та можливості для розвитку кількох потужних агломерацій, на даному етапі цим питанням недостатньо приділено увагу як з боку самих мегаполісів та їхнього керівництва, так і з боку держави, зокрема щодо механізмів державної підтримки. Недостатньо досліджують ці питання і відповідні вітчизняні наукові установи та науковці, особливо з точки зору останніх тенденцій світових процесів економічної глобальної нестабільності.

Викладеними положеннями обумовлена актуальність теми даної статті, а також її мета та завдання.

Метою статті є визначення особливих методичних вимог до розробки та моніторингу реалізації стратегії розвитку

столичного мегаполіса. Для досягнення такої мети були поставлені та вирішувалися такі завдання: вивчення наукових досліджень з окресленої тематики, вивчення світового досвіду, різних підходів та практик стратегічного планування розвитку мегаполісів і столичних міст, аналіз процесу розробки та узгодження основних структурних елементів стратегії розвитку міста Києва на період до 2025 року, а також першого досвіду з реалізації цієї стратегії.

Виклад основного матеріалу. Столичні мегаполіси і агломерації для будь-якої країни є не тільки провідними адміністративно-діловими центрами, а й візиткою у світовий суспільно-політичний та економічний простір. Тому прискорений та збалансований розвиток Києва та столичної агломерації сьогодні є одним з актуальних питань, пов'язаним передусім з актуальністю проблеми повноцінного включення України у глобальну постіндустріальну економіку.

Так, згідно з однією з існуючих концепцій глобалізації світова економіка являє собою багаторівневу систему, верхній рівень якої – мережа мегаполісів світового значення, так званих воріт у глобальний світ. Вони на компактній території поєднують виконання функцій транспортно-комунікаційних вузлів, фінансових центрів, а також центрів науки та політики. Ці «ворота» забезпечують доступ до глобальної економіки не тільки собі, а й територіям, що перебувають у сфері їх економічного та політичного впливу [3].

Модель «воріт» у глобальний суспільний та економічний простір відкриває важливі інструментальні можливості для розуміння того, яким чином національні економіки інтегруються в глобальну економічну систему. Наявність у держави власних мегаполісів-«воріт» дозволяє національним політичним, економічним, науково-освітнім і культурним елітам увійти у вузький клуб осіб, що беруть участь у прийнятті ключових рішень у кожній з цих сфер на глобальному рівні [4].

Безперечно, столичні мегаполіси у цих процесах відіграють ключову роль. На сучасному ж етапі вони все більше перетворюються на самостійні суб'єкти економічної та соціальної глобальної конкуренції, що неминуче поширює на них і вплив загроз та негативних наслідків глобалізації та економічної нестабільності.

Особливо це проявилось під час поширення останньої світової фінансово-економічної кризи. У столичних мегаполісах не тільки загострювалися всі існуючі проблеми, а й додавалися нові, що мають характер структурно-економічних та бюджетоутворюючих змін. Згортання економічної та ділової активності, зменшення фінансових та інвестиційних потоків столичні міста відчувають у більшості випадків першими, адже саме вони в країнах є центрами суспільно-політичного, бізнесового та адміністративного простору в країні.

Саме у складний період виходу із кризи, в умовах дії суттєвих дестабілізаційних загроз відпрацьовував стратегію свого розвитку Київ, економіка якого, безперечно, не лишилася осторонь глобальної кризи.

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Протягом останнього десятиліття (у докризовий період) динамічний розвиток внутрішнього ринку, сприятлива світова ринкова кон'юнктура, переваги, пов'язані зі столичним статусом Києва, притік дешевої робочої сили з інших регіонів виступили вагомими чинниками економічного зростання, проте така модель економічного розвитку виявилася неспроможною адекватно відреагувати на зовнішні виклики та мінімізувати негативні наслідки світової фінансової кризи, які суттєво вплинули на загальний стан економіки міста.

Кризові фактори об'єктивно позначилися на переважній більшості секторів економіки, матеріальної та ділової інфраструктури міста. Вплив світової фінансової кризи та зміна тенденцій розвитку економіки позначилися на всіх без винятку індикаторах економічного зростання міста. Таку ситуацію слід віднести до однієї з основних вихідних особливостей столичної стратегії.

Аналізуючи стан та перспективи стратегічного розвитку Києва, ще один тезис, на якому потрібно обов'язково наголосити, це те, що місто має власні внутрішні обтяжливі умови. Будучи столицею країни з перехідною економікою, країни, де практично не завершені численні реформи і процес трансформації суспільно-політичної системи, Київ, як і всі регіони України, а можливо й більше, відчуває неусталеність державоутворюючих систем, дію фактора невизначеності у багатьох сферах бюджетного, економічного та просторового планування. На такі особливі, порівняно із іншими містами-столицями, умови розвитку міста мають бути зважені всі програми та заходи, і передусім довгострокова стратегія.

Незважаючи на те що кількість досліджень зі стратегічного управління невпинно зростає, до сьогодні не існує не тільки усталеного визначення системи стратегічного планування, а й єдиного визначення стратегії. Як наслідок – наявність різного трактування концептуальних основ для визначення та впровадження стратегії, що особливо стосується територіального аспекту та розвитку міст.

Користуючись визначенням Ю. Шарова, стратегічне планування розвитку міста – це системна технологія обґрунтування та ухвалення найважливіших рішень щодо його розвитку, визначення бажаного майбутнього стану міста та способу його досягнення, що базується на аналізі зовнішнього оточення та внутрішнього потенціалу міста і полягає у формуванні узгоджених з територіальною громадою дій, на реалізації яких концентруються зусилля, ресурси основних суб'єктів міського розвитку [5, с. 33].

Київ є особливо складним об'єктом стратегічного планування та управління, адже він є не тільки столичним містом, а й найпотужнішим мегаполісом України, зосереджуючи на своїй території вагомому частку суспільно-політичних, фінансових, господарських, адміністративних, соціальних та культурних процесів держави.

Майже півтора року в Києві здійснювалася величезна робота з підготовки Стратегії розвитку міста – першого програмного документа, що готувався не лише представниками влади та

експертами, а й із залученням жителів міста, всієї київської громади. Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року ухвалена на сесії Київської міської ради 15 грудня 2011 року.

Уже на першому етапі була сформована система організаційно-інформаційного забезпечення процесу стратегічного планування. Були прийняті необхідні міські нормативні документи, сформовано Комітет і Робочу групу з розробки Стратегії розвитку міста із залученням представників експертного середовища, громадських організацій, підприємницьких структур та інших зацікавлених сторін [6].

Було сформовано групу з реалізації Стратегії, яка складає план конкретних дій та супроводжує ці процеси у розрізі конкретних ініціатив, означених у документі. У 2010 році в Києві було запроваджено програмно-цільовий метод бюджетування, згідно з яким усі розпорядники коштів подають програми на кілька років з планами їхнього фінансування. Але не всі з цих програм відповідали цілям Стратегії, тому було проведено роботу, щоб гармонізувати всі програми та плани. При цьому Київська міська державна адміністрація працювала як на перспективу, так і на «швидкі перемоги».

Як основні критерії обґрунтування всіх структурних елементів Стратегії її розробниками заявлені [6]:

- математична точність (максимально «оцифрувати» плани розвитку, аби вони були конкретними та вимірюваними);
- прозорість (проект Стратегії було розміщено у відкритому доступі, процес реалізації положень Стратегії буде постійно контролюватися, звіти презентуватимуться киянам для ознайомлення та коригування);
- спадковість (під час розробки Стратегії враховані помилки минулого та визначені шляхи їх виправлення, план розвитку Києва має стати директивою для всіх представників міської влади – як теперішніх, так і майбутніх).

На основі узагальнення всього масиву отриманої інформації та після багатьох обговорень у комітеті зі стратегічного планування, громадській раді, засобах масової інформації, було визначено варіант Стратегії розвитку міста Києва, що передбачає реалізацію дев'яти стратегічних ініціатив, а саме:

1. «Першокласна інфраструктура» – модернізація транспортної та інженерної інфраструктури (основні проблеми транспортної та інженерної інфраструктури Києва: недостатня забезпеченість і значна зношеність).

2. «Ощадлива енергетика» – підвищення енергоефективності міста (значна зношеність інфраструктури, а також зростаючий споживчий попит вимагають оптимізації використання та генерації енергії. З урахуванням результатів аналізу Київ має значний потенціал підвищення енергоефективності).

3. «Зроблено в Києві» – стимулювання конкурентних кластерів (лідером можна бути лише в окремих галузях, у яких місто є конкурентоспроможним. Передовий досвід економічного розвитку міст – створення кластерів – центрів компетенції в галузях, яким надається пріоритет. Ці галузі дадуть суттєвий ефект: внесок до ВВП, зайнятість, інноваційність

міста в міжнародному масштабі, забезпечать міжнародний бренд міста «зроблено в Києві»).

4. «Електронний уряд» – впровадження сучасних технологій міського управління (є основою сучасного муніципального управління, комплексна система впливає як на внутрішні процеси адміністрації, так і на взаємодію з громадськістю).

5. «Культурна височина» – створення унікальної культурної атмосфери (у середині ХХ ст. Київ мав статус культурної столиці, який нині втрачено. Кількість відвідувачів музеїв, і особливо театрів, неухильно падає. Водночас опитування громадської думки показують явне прагнення киян повернути цей статус).

6. «Дніпровська перлина» – збереження і розвиток прибережних територій Дніпра (визначальною рисою київського ландшафту у світовому масштабі є прибережні території долини Дніпра – унікальна зона в самому центрі міста, його конкурентна перевага. Однак наразі її потенціал нереалізовано повною мірою – територія фактично не є повноцінним рекреаційним активом).

7. «Здоровий киянин» – систематичне просування здорового способу життя (загально визнаний світовий досвід – здоров'я формується не тільки лікуванням, але в першу чергу профілактикою. Цей принцип – один з найважливіших елементів стратегії в частині поліпшення здоров'я киян. Основа профілактики – здоровий спосіб життя).

8. «Центр поруч з домом» – розвиток полі центричності, створення нових міських центрів (перехід від моно– до поліцентричної моделі розвитку Києва є важливою передумовою збалансованого та гармонійного розвитку міста як в економічному, так і в соціальному плані. Створення кількох центрів міської активності (ділового, адміністративного, культурно–історичного, природно–рекреаційного) загальноміського значення має стати поштовхом до подальшої децентралізації міста).

9. «Міжнародна гавань штаб–квартир» – залучення центральних та регіональних офісів міжнародних організацій (заохочення міжнародних компаній до розміщення важливих центральних та регіональних функцій у місті означає один або кілька варіантів присутності: розміщення центральної або регіональної штаб–квартири; розміщення одного з відділів (функцій) міжнародної компанії; розміщення адміністративного центру (бек–офіс)) [6].

Таким чином, київська стратегія стала першим подібного масштабу програмним документом, який намагалися зробити за останніми світовими стандартами. Однак сам документ та процес розробки стратегії столиці мають специфічні риси як змістовного характеру, так і організаційного та методологічного, що передусім обумовлено суттєвими особливостями статусу міста.

Слід зазначити, що досвід розробки київської стратегії, а також вивчення наукових джерел у сфері управління розвитком мегаполісів та аналіз кращих практик стратегічного планування розвитку столичних мегаполісів у світі дозволяє сфор-

мувати певні відмінності та особливі методичні вимоги до розробки та реалізації стратегії розвитку столичного мегаполіса.

Такі вимоги стосуються практично всіх структурних елементів стратегії. Крім цього, особливими є й організаційні засади процесу її розробки, а також організаційне забезпечення її реалізації. Перелік цих відмінностей та специфічних рис є відкритим, для кожного мегаполіса може бути власний перелік.

Серед них, на нашу думку, можна виділити: збалансування розвитку мегаполіса та столичної агломерації, особливу процедуру передбачення та узгодження його розвитку як центру такої системи; особливі підходи до виявлення і оцінки зовнішніх ризиків розвитку столичного міста, а також передбачення відповідних інструментів управління такими ризиками, потреба формування та врахування особливо значущих внутрішніх вихідних детермінант міського розвитку та інші. Також стратегія столичного мегаполіса сьогодні не може не враховувати двох різнопланових світових процесів – глобалізації та регіоналізації. Розвиток мегаполіса має бути зваженим на врахування практично усіх аспектів глобалізації. Потрібно не тільки усвідомити об'єктивність даного процесу, а й ефективно пристосовуватися до його умов, намагаючись обернути його ефекти на користь міста.

У цій сфері варто більше звернутися до досвіду розвитку інших столичних мегаполісів. Можна цілком погодитися із фахівцями, які зазначають, що крім аналізу теоретичних напрацювань важливе значення для сучасної вітчизняної системи державного управління та місцевого самоврядування має також вивчення практичного досвіду в галузі стратегічного управління розвитком міст, накопиченого в зарубіжних країнах, його узагальнення, систематизація та адаптація продуктивних компонентів [1].

Висновки

Таким чином, дослідження показало, що, окрім іншого, досвід стратегічного планування розвитку м. Києва як столичного мегаполіса виявив загальну проблему науково–методологічного характеру: управління розвитком вітчизняних мегаполісів та агломерацій. Це передбачає встановлення як самих понять мегаполіс і агломерація, так і пов'язаних з ним наукових дефініцій, побудову структурно–динамічних та поліцентричних моделей розвитку цієї категорії міст, визначення способів регулювання агломераційних процесів, включаючи питання змістовного наповнення відповідних розділів стратегій, обґрунтування параметрів статистичної, економічної та соціологічної діагностики розвитку мегаполісів та багато інших питань.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі пов'язані з потребою створення сучасної концепції стратегування розвитку мегаполісів як складних систем та агломераційних центрів [2], а також науковим обґрунтуванням та впровадженням більш досконалих інструментів та механізмів реалізації стратегій їх розвитку, в тому числі через систему взаємозв'язаних міських проєктів.

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Список використаних джерел

1. Хашиева Л.В. Практика стратегічного управління розвитком міст: аналіз зарубіжного досвіду [Текст]. Режим доступу: – www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/5/06.pdf.
2. Осипов В.М. Особливості стратегування економічного розвитку агломерацій в Україні [Текст] / В.М. Осипов, І.Л. Парасюк, О.О. Ворожейкін // Стратегічні пріоритети. – 2012. – №3 (24). – С. 82–86.
3. Андерсон А. Ворота в глобальную экономику [Монография] / А. Андерсон, Д. Андерсон. – Перевод с англ. под ред. В.М. Сергеева. – М.: ФАЗИС, 2001.
4. Алексеенкова Е. Москва – новые «ворота в глобальный мир»? Экономическая иерархия постиндустриального мира [Текст] / Е. Алексеенкова, А. Казанцев // Политический журнал. – Архив №2 (179). – 4 февраля 2008. – Режим доступу: <http://www.polit-journal.ru/index.php?action=Articles&dirid=67&tek=7920&issue=2>.
5. Шаров Ю. Стратегічне планування та реалізація політики на центральному, регіональному та місцевому рівнях [Навч. посіб.] / Ю. Шаров. – К.: НАДУ, 2004. – 56 с.
6. Стратегія розвитку Києва до 2025 року [Текст документу]. – Режим доступу: <http://kievcity.gov.ua/> – Заголовок з екрану.